

Βρυξέλλες, 4.12.2018
COM(2018) 785 final

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ**

**Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του
πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά**

{SWD(2018) 480 final}

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020¹ αποτελεί την πρώτη πρωτοβουλία της ΕΕ για τους Ρομά στην οποία συμπεριλήφθηκε μηχανισμός παρακολούθησης. Κύριοι στόχοι του είναι η αντιμετώπιση του κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού και των διακρίσεων σε βάρος των Ρομά, μέσω της προώθησης της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία και τη στέγαση. Τα κράτη μέλη κλήθηκαν να σχεδιάσουν εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά (ΕΣΕΡ)² και να ορίσουν εθνικά σημεία επαφής για τους Ρομά (ΕΣΕΡ) με αρμοδιότητα τον συντονισμό του σχεδιασμού, της υλοποίησης και της παρακολούθησης των στρατηγικών αυτών, με σκοπό την επίτευξη των στόχων της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά. Για κάθε στόχο ένταξης των Ρομά, στο πλαίσιο της ΕΕ παρατέθηκε δέσμη μέτρων τα οποία θα μπορούσαν να λάβουν τα κράτη μέλη. Στις χώρες της διεύρυνσης³ προστέθηκε ένας πέμπτος στόχος, η πρόσβαση σε έγγραφα πολιτών, και η ΕΕ σκοπεύει να βελτιώσει την παροχή προενταξιακής βοήθειας, να τονώσει τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και να ενισχύσει την παρακολούθησή.

Πλαίσιο 1: Στόχοι της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά

1. Εξασφάλιση ότι όλα τα παιδιά των Ρομά θα ολοκληρώσουν το λιγότερο το δημοτικό σχολείο2. Γεφύρωση του χάσματος απασχόλησης μεταξύ των Ρομά και του υπόλοιπου πληθυσμού3. Γεφύρωση του χάσματος όσον αφορά την κατάσταση της υγείας4. Γεφύρωση του χάσματος όσον αφορά την πρόσβαση σε στέγαση και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας

Σε συνέχεια των συμπερασμάτων του Συμβουλίου σχετικά με την «Επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης των Ρομά», διενεργήθηκε αξιολόγηση που κάλυπτε την περίοδο 2011-2017.⁴ Στην παρούσα έκθεση συνοψίζονται τα πορίσματα ανοιχτής δημόσιας διαβούλευσης (ΑΔΔ), τα αποτελέσματα της αξιολόγησης και τα κυριότερα διδάγματα που αντλήθηκαν από την αξιολόγηση. Το συνοδευτικό έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής που επισυνάπτεται στην παρούσα έκθεση περιέχει την πλήρη αξιολόγηση.

2. ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ

Στο πλαίσιο της διαβούλευσης τέθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τα αίτια του αποκλεισμού, τους τρόπους και τους φορείς αντιμετώπισής τους, καθώς και τις προτεραιότητες δράσης. Συλλέχθηκαν απόψεις σχετικά με τα επιτεύγματα, τις προκλήσεις και την πρόοδο που έχει σημειωθεί τόσο σε σχέση με την ανάπτυξη πολιτικών όσο και σε σχέση με την κατάσταση των Ρομά στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της υγείας και της στέγασης, καθώς και όσον αφορά τις διακρίσεις τον αντιαθιγγανισμό⁵. Τα πορίσματα αντικατοπτρίζουν την αντίληψη ενδιαφερομένων όπως Εθνικά σημεία επαφής για τους Ρομά, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και ατόμων από τα κράτη μέλη και τις χώρες της διεύρυνσης.

Η συντριπτική πλειονότητα των 240 συμμετεχόντων που απάντησαν στη διαβούλευση θεωρούν ότι η **κατάσταση των Ρομά** είναι χειρότερη από εκείνη των μη Ρομά στους

¹ COM(2011) 173 τελικό.

² Ο όρος «εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά» καλύπτει επίσης τις ολοκληρωμένες δέσμες μέτρων πολιτικής.

³ Στις χώρες της διεύρυνσης συγκαταλέγονται η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Κοσσυφοπέδιο*, το Μαυροβούνιο, η Σερβία και η Τουρκία.

* Η ονομασία αυτή χρησιμοποιείται με επιφύλαξη των θέσεων ως προς το καθεστώς και συνάδει με την απόφαση 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τη γνώμη του Διεθνούς Δικαστηρίου σχετικά με τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου.

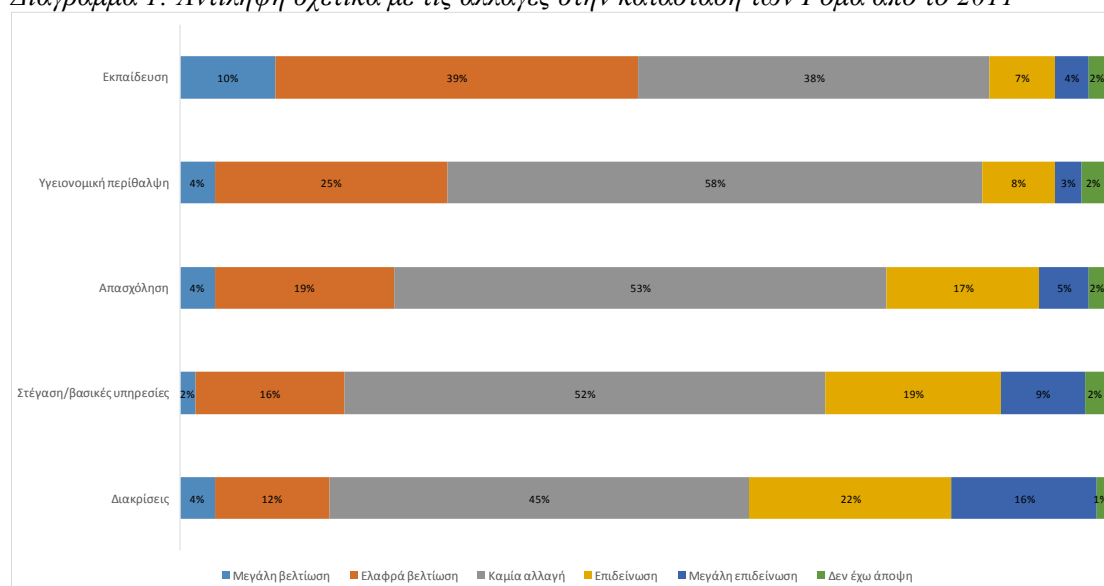
⁴ EPSCO, 8/12/2016.

⁵ https://ec.europa.eu/info/consultations/public-consultation-evaluation-eu-framework-national-roma-integration-strategies-2020_el

πέντε τομείς, ειδικότερα όσον αφορά τις διακρίσεις, την απασχόληση και τη στέγαση. Οι περισσότεροι εξ αυτών θεωρούν επίσης ότι για τη βελτίωση της κατάστασης απαιτούνται δημόσιες παρεμβάσεις τόσο από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ όσο και από τις εθνικές αρχές σε όλους αυτούς τους τομείς.

Όσον αφορά την αλλαγή που έχει συντελεστεί από το 2011, τα περισσότερα άτομα διαπιστώνουν βελτίωση στον τομέα της εκπαίδευσης. Παρότι πολλοί διαπιστώνουν βελτίωση στον τομέα της υγείας, οι απόψεις διίστανται όσον αφορά την απασχόληση. Όσον αφορά τόσο τη στέγαση όσο και τις διακρίσεις, ο αριθμός των ατόμων που θεωρούν ότι η κατάσταση επιδεινώνεται υπερβαίνει τον αριθμό εκείνων που θεωρούν ότι υπάρχει βελτίωση.

Διάγραμμα 1: Αντίληψη σχετικά με τις αλλαγές στην κατάσταση των Ρομά από το 2011

Ανοικτή δημόσια διαβούλευση

Όσον αφορά την **ανάπτυξη πολιτικών** σε επίπεδο ΕΕ, η μεγαλύτερη πρόοδος διαπιστώνεται στον τομέα της εκπαίδευσης και στην καταπολέμηση των διακρίσεων. Επίσης, στους τομείς της υγείας και της απασχόλησης, περισσότερα άτομα θεωρούν ότι έχει σημειωθεί βελτίωση και όχι επιδείνωση. Για τη στέγαση οι αρνητικές απόψεις υπερτερούν των θετικών. Όσον αφορά την ανάπτυξη πολιτικών σε εθνικό επίπεδο, η ζυγαριά κλίνει προς τη θετική πλευρά στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης, και προς την αρνητική πλευρά ως προς την απασχόληση, τις διακρίσεις και, ιδιαίτερα, τη στέγαση.

Οι απαντήσεις δείχνουν ότι οι επιτυχείς στρατηγικές ένταξης των Ρομά τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο πρέπει να είναι ολοκληρωμένες και να καλύπτουν τουλάχιστον τους **βασικούς τομείς του πλαισίου της ΕΕ** καθώς και την **καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού**. Από έναν κατάλογο 20 πιθανών τομέων προτεραιότητας⁶, η εκπαίδευση αναδείχθηκε σε σαφή προτεραιότητα (67 % σε ευρωπαϊκό επίπεδο και 76 % σε εθνικό επίπεδο) και ακολουθεί η απασχόληση (49 % σε ευρωπαϊκό επίπεδο και 57 % σε εθνικό επίπεδο), ενώ πάνω από το ένα τρίτο των συμμετεχόντων που απάντησαν στη

⁶ Πρόσβαση στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγειονομική περίθαλψη, τη στέγαση και τις βασικές υπηρεσίες, τεκμηρίωση· προαγωγή της κουλτούρας και των τεχνών των Ρομά, διδασκαλία της γλώσσας ρομανί, διδασκαλία της ιστορίας των Ρομά· καταπολέμηση των διακρίσεων, αντιμετώπιση του αντιαθιγγανισμού, ενδυνάμωση των Ρομά, ειδικά μέτρα για τα παιδιά Ρομά, τις γυναίκες, τους νέους· μείωση της φτώχειας· δημιουργία ικανοτήτων για τις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, για την κοινωνία των πολιτών· συντονισμός και συνεργασία των ενδιαφερομένων μερών· χρηματοδότηση· παρακολούθηση και αξιολόγηση.

διαβούλευση τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο επέλεξαν ως προτεραιότητες την καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού, καθώς και την πρόσβαση σε στέγαση και υγειονομική περίθαλψη.

Η ανάγκη για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση προκύπτει επίσης από τη διαπίστωση ότι ο αποκλεισμός οφείλεται σε πολλαπλά αίτια τα οποία οι στρατηγικές ένταξης πρέπει να αντιμετωπίσουν ταυτόχρονα. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται κατά κύριο λόγο οι διακρίσεις και ο αντιαθιγγανισμός, η περιορισμένη πολιτική δέσμευση, η έλλειψη συμμετοχής των Ρομά, οι περιορισμένες ικανότητες των θεσμικών οργάνων και η ανεπαρκής χρηματοδότηση.

Σύμφωνα με το 60 % των συμμετεχόντων που απάντησαν στη διαβούλευση, οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές χρειάζονται τη στήριξη της ΕΕ για να βελτιώσουν την κατάσταση των Ρομά. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς θεωρούν ότι η ΕΕ πρέπει να διαδραματίσει ισχυρότερο ρόλο, σε σύγκριση με τις εθνικές αρχές, στην παρακολούθηση και την επιβολή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας κατά των διακρίσεων και κατά του ρατσισμού, καθώς και στις ενέργειες για να καταστεί η ανάπτυξη και η εφαρμογή φιλόδοξων πολιτικών ένταξης των Ρομά προϋπόθεση για την πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Οι εθνικές αρχές αναμένεται να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο στη λήψη μέτρων για την καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού (όπως η ανάπτυξη κοινοτήτων μεταξύ Ρομά και μη Ρομά, η απαγόρευση των διακρίσεων και η κατάρτιση των δημόσιων υπαλλήλων σε θέματα ένταξης των Ρομά, ή η εισαγωγή της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά στα σχολικά προγράμματα) και στην αύξηση της συμμετοχής των Ρομά (πολιτική συμμετοχή, εθνικά φόρουμ συνεργασίας, ανάπτυξη ικανοτήτων, συμμετοχή στην ανάπτυξη και παρακολούθηση των πολιτικών).

Τα επιτεύγματα (η τοποθέτηση της ένταξης των Ρομά σε υψηλή θέση στο πολιτικό θεματολόγιο, η χρηματοδότηση της ΕΕ, η αναγνώριση του αντιαθιγγανισμού ως ειδικής μορφής μισαλλοδοξίας) εντοπίζονται σε επίπεδο ΕΕ και όχι σε εθνικό επίπεδο. Όσον αφορά τις προκλήσεις για το πλαίσιο και τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, η πρωταρχική πρόκληση που επισημάνθηκε από τους περισσότερους ενδιαφερομένους που συμμετείχαν στις δημόσιες διαβουλεύσεις, είναι η έλλειψη αποτελεσματικής ενσωμάτωσης (δηλαδή, ευαισθησία των βασικών δημόσιων πολιτικών ως προς τις ανάγκες των Ρομά).

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης εξετάστηκαν πέντε βασικά κριτήρια (συνάφεια, συνοχή, αποτελεσματικότητα, αποδοτικότητα και προστιθέμενη αξία της ΕΕ), καθώς και τρία πρόσθετα κριτήρια (ισότητα, συντονισμός, βιωσιμότητα). Τα πρόσθετα κριτήρια εξετάζονται κατωτέρω σε σχέση με τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης με τα οποία συνδέονται στενότερα (ισότητα σε σχέση με τη συνάφεια, συντονισμός σε σχέση με την αποτελεσματικότητα και βιωσιμότητα σε σχέση με την προστιθέμενη αξία της ΕΕ).

3.1. Συνάφεια

Κατά την ανάλυση της συνάφειας εξετάζεται αν οι στόχοι που τέθηκαν ήταν κατάλληλοι για τις τότε ανάγκες και κατά πόσον παραμένουν συναφείς σήμερα. **Η συνάφεια αξιολογείται ως συνολικά θετική με περιορισμούς.** Η αξιολόγηση επιβεβαίωσε τους τομείς προτεραιότητας ως καίριας σημασίας για την ένταξη των Ρομά και εξακολουθούν να ισχύουν σήμερα.

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης εντοπίστηκαν επίσης **ελλείψεις** στον αρχικό σχεδιασμό του πλαισίου:

- Αν και συναφής, ο στόχος στον τομέα της εκπαίδευσης (ότι όλα τα παιδιά Ρομά θα πρέπει να ολοκληρώσουν τουλάχιστον την πρωτοβάθμια εκπαίδευση) δεν ήταν φιλόδοξος.
- Η καταπολέμηση των διακρίσεων αποτέλεσε γενικό στόχο, ένα οριζόντιο θέμα χωρίς ειδικό στόχο για την απαγόρευση των διακρίσεων. Η δράση με στόχο τον αντιαθιγγανισμό κρίθηκε ανεπαρκής, παρότι στο πλαίσιο προσδιορίστηκαν μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων σε κάθε τομέα πολιτικής, και σε μεταγενέστερα έγγραφα πολιτικής της ΕΕ ο αντιαθιγγανισμός αναγνωρίστηκε ως ειδική μορφή μισαλλοδοξίας⁷, καθώς και παρά τα μέτρα που ελήφθησαν σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο για την καταπολέμηση των διακρίσεων, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας σύμφωνα με τη νομοθεσία της ΕΕ⁸.
- Παρότι το πλαίσιο επισήμανε την πολυμορφία του φάσματος που καλύπτει ο ευρύς γενικός όρος «Ρομά»⁹, αποδείχθηκε ότι διαθέτει περιορισμένη ικανότητα συνεκτίμησης της πολυμορφίας εντός του πληθυσμού των Ρομά. Δεν δόθηκε επαρκής προσοχή στη στόχευση ειδικών ομάδων μεταξύ των Ρομά, καλύπτοντας τη διάσταση του φύλου ή τις πολλαπλές διακρίσεις (**ισότητα**).

Με σκοπό τον σεβασμό των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών, το πλαίσιο της ΕΕ παρέχει ευελιξία για την προσαρμογή των στόχων του και την επιλογή των ομάδων-στόχων σε ειδικά εθνικά πλαίσια. Η ευελιξία αυτή σημαίνει ότι η συνάφεια του πλαισίου συνδέεται στενά με την καταλληλότητα και τη φιλοδοξία των στόχων και των μέτρων που καθορίζονται στις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά. Παρότι μια τέτοια προσέγγιση έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τη συνάφεια των δράσεων, κατά την αξιολόγηση διαπιστώθηκε ότι συνολικά συντέλεσε στην κατακερματισμένη εφαρμογή με αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας.

3.2. Αποτελεσματικότητα

Στο πλαίσιο της ανάλυσης της αποτελεσματικότητας εξετάζεται ο βαθμός στον οποίο το πλαίσιο έχει ως τώρα σημειώσει πρόοδο ως προς την επίτευξη των στόχων του, όσον αφορά τόσο τους στόχους ένταξης των Ρομά όσο και τη δημιουργία μέσων και δομών για την ένταξη των Ρομά σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο (**συντονισμός**).

Η αποτελεσματικότητα της προόδου ως προς την επίτευξη των στόχων ένταξης των Ρομά αξιολογείται ως συνολικά περιορισμένη με σημαντικές διαφορές ανά τομέα και ανά χώρα¹⁰. Η εκπαίδευση διαπιστώθηκε ότι αποτελεί τον τομέα στον οποίο έχει σημειωθεί η μεγαλύτερη πρόοδος (βελτιώσεις όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, την προσχολική εκπαίδευση και την υποχρεωτική σχολική φοίτηση, αλλά επιδείνωση όσον αφορά τον διαχωρισμό). Η κατάσταση της υγείας των Ρομά, κατά την υποκειμενική αντίληψη των συμμετεχόντων που απάντησαν στη διαβούλευση, έχει βελτιωθεί αλλά η ιατρική κάλυψη παραμένει περιορισμένη. Δεν έχει παρατηρηθεί

⁷ Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει τον αντιαθιγγανισμό ως μια «ειδική μορφή ρατσισμού, μια ιδεολογία που βασίζεται στη φυλετική ανωτερότητα, μια μορφή απάνθρωπης μεταχείρισης και θεσμικού ρατσισμού που αναπτύχθηκε από ιστορικές διακρίσεις και η οποία εκφράζεται, μεταξύ άλλων, με βία, ρητορική μίσους, εκμετάλλευση, στιγματισμό και με το πλέον κατάφωρο είδος διάκρισης». COM(2017) 458 final, 2008/913/ΔΕΥ.

⁸ Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής και απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

⁹ Ο όρος «Ρομά» χρησιμοποιείται σύμφωνα με την ορολογία των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και διεθνών οργανισμών και καλύπτει διάφορες ομάδες (όπως Ρομά, Σίντι, Καλέ, Τσιγγάνους, Αθίγγανους, Ρουντάρι, Ασκαλί, Αιγύπτιους, Γιενίς, Ντομ, Λομ, Ρομ και Αμπντάλ), ενώ περιλαμβάνει και μετακινούμενους πληθυσμούς (travellers), χωρίς να αρνείται τις ιδιαιτερότητες αυτών των ομάδων.

¹⁰ Πίνακας αποτελεσμάτων δεικτών ένταξης των Ρομά, έγγραφο SWD(2017) 286 final/2 που συνοδεύει την ανακοίνωση COM(2017) 458 final.

βελτίωση όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, και μάλιστα το ποσοστό των νέων Ρομά εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (ΕΑΕΚ) έχει αυξηθεί. Η κατάσταση στον τομέα της στέγασης παραμένει δύσκολη. Όσον αφορά τον γενικό στόχο της καταπολέμησης της φτώχειας έχει παρατηρηθεί κάποια πρόοδος. Ο αντιαθιγγανισμός και τα εγκλήματα μίσους εξακολουθούν να αποτελούν ζήτημα που προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία, παρά τα στοιχεία που καταδεικνύουν κάποια μείωση στις διακρίσεις τις οποίες υφίστανται οι Ρομά κατά την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες σε ορισμένους τομείς.

Διάγραμμα 2: Αλλαγές που επήλθαν την περίοδο 2011-2016 στην κατάσταση των Ρομά στους τομείς πολιτικής, φτώχεια· Διακρίσεις ανά τομέα και αντιαθιγγανισμός

FRA 2011, 2016, 2017

Η αποτελεσματικότητα όσον αφορά τον συντονισμό αξιολογείται ως θετική σε επίπεδο ΕΕ και ως περιορισμένη σε εθνικό επίπεδο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης το πλαίσιο κατόρθωσε να δημιουργήσει ή να ενισχύσει μέσα και δομές διακυβέρνησης, καθώς και να αναπτύξει, αφενός, τη συνεργασία μεταξύ των φορέων που ασχολούνται με την ένταξη των Ρομά και, αφετέρου, τις ικανότητες των φορέων αυτών. Το πλαίσιο οδήγησε σε περαιτέρω βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, αλλά η συμμετοχή δεν έχει ακόμη επαρκή αντίκτυπο στη χάραξη πολιτικής και στον σχεδιασμό των υπηρεσιών. Σε εθνικό επίπεδο, το πλαίσιο οδήγησε μεν στην ανάπτυξη μέσων –εθνικών στρατηγικών για τους

Ρομά, σημείων επαφής και πλατφορμών– αλλά η εναρμόνιση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά με τους στόχους ένταξης των Ρομά είναι ελλιπής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, παρότι η δημιουργία σημείων επαφής επέφερε βελτιώσεις στη συνεργασία μεταξύ των φορέων της δημόσιας διοίκησης, καθώς και μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και άλλων ενδιαφερομένων, πολλά σημεία επαφής εξακολουθούν να πάσχουν από έλλειψη θεσμικής βαρύτητας, πόρων και ικανοτήτων.

3.3. Συνοχή

Στο πλαίσιο της ανάλυσης της συνοχής εξετάζεται πόσο ικανοποιητικά συνεργάζεται το πλαίσιο της ΕΕ με άλλα ενωσιακά και εθνικά μέσα. **Η συνοχή αξιολογήθηκε ως θετική σε επίπεδο ΕΕ και ως περιορισμένη σε εθνικό επίπεδο.**

Η αξιολόγηση δείχνει ότι σε επίπεδο ΕΕ, έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά την κινητοποίηση μέσων πολιτικής, μέσων χρηματοδότησης και νομικών μέσων για την ένταξη των Ρομά. Αυτό ισχύει ιδίως στην περίπτωση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (μέσω συνεργειών μεταξύ των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και των στόχων ένταξης των Ρομά και ειδικών ανά χώρα συστάσεων σχετικά με τους Ρομά) και των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ 2014-2020: επενδυτική προτεραιότητα που αφορά ειδικά τους Ρομά¹¹ και εκ των προτέρων αιρεσιμότητα). Επιπλέον, δημιουργήθηκε σύνδεση μεταξύ της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και των ΕΔΕΤ: τα κράτη μέλη τα οποία ήταν αποδέκτες ειδικών ανά χώρα συστάσεων σχετικά με τους Ρομά όφειλαν να συμπεριλάβουν την επενδυτική προτεραιότητα που αφορά ειδικά τους Ρομά και να χρησιμοποιήσουν τα ΕΔΕΤ για τη μεταρρύθμιση των πολιτικών με στόχο την κατάργηση των αποκλεισμών. Η εξέλιξη αυτή ενεργοποίησε, με τη σειρά της, την εφαρμογή της θεματικής εκ των προτέρων αιρεσιμότητας σχετικά με τους Ρομά και των κριτηρίων εκπλήρωσής της, που συνδέονται στενά με τους στόχους του πλαισίου.

Η αξιολόγηση δείχνει επίσης ότι το πλαίσιο πέτυχε επίσης την ενσωμάτωση των στόχων για την ένταξη των Ρομά σε τομείς όπως η διεύρυνση¹², το αστικό θεματολόγιο¹³, οι πολιτικές της ΕΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων¹⁴ ή προτάσεις όπως η αναδιατυπωμένη οδηγία για το πόσιμο νερό¹⁵. Ωστόσο, στην αξιολόγηση σημειώνεται ότι στις εγγυήσεις για τη νεολαία ή στον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων δεν γίνεται ρητή αναφορά στους Ρομά. Το πλαίσιο της ΕΕ και οι νομικές πράξεις της ΕΕ είναι σε μεγάλο βαθμό αλληλοσυμπληρούμενες από άποψη στόχων και πεδίου εφαρμογής. Η επιβολή της νομοθεσίας της ΕΕ από την Επιτροπή ενισχύει τους στόχους πολιτικής του πλαισίου, ενώ με την παρακολούθηση της υλοποίησης των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά η Επιτροπή ενημερώνεται σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση της νομοθεσίας της ΕΕ.

¹¹ Για την περίοδο 2014-2020, διατέθηκε ποσό ύψους 1,5 δισ. EUR σε 12 κράτη μέλη στο πλαίσιο της επενδυτικής προτεραιότητας του ΕΚΤ 9(ii) «Ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων όπως οι Ρομά».

¹² Η ένταξη των Ρομά ενσωματώθηκε πλήρως στις διαπραγματεύσεις διεύρυνσης. Συμπεριλήφθηκε στις βασικές προτεραιότητες της διεύρυνσης, στον οδικό χάρτη για την ελευθέρωση του καθεστώτος θεωρήσεων, στις διαπραγματεύσεις για το κεφάλαιο 23 «Δικαιοσύνη και θεμελιώδη δικαιώματα», στη βοήθεια του ΜΠΒ. Η πρόοδος αξιολογήθηκε σε ετήσιες εκθέσεις της Επιτροπής

¹³ Eurocities 2017: Roma in Cities in Europe. Brussels. http://nws.eurocities.eu/MediaShell/media/Mapping_of_the_situation_of_Roma_in_cities_FINAL_REPORT.pdf.

¹⁴ Βλέπε στα παραδοτέα στο πλαίσιο της στρατηγικής της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων 2012–2016, όπου γίνεται αναφορά στην κατάσταση των Ρομά και στην ιδιαίτερα ευάλωτη θέση και στους κινδύνους παράνομης διακίνησής τους. Αυτά είναι σύμφωνα με το ολοκληρωμένο πλαίσιο της ΕΕ συμπεριλαμβανομένης της ανακοίνωσης της Επιτροπής σχετικά με την παρακολούθηση της συνέχειας της στρατηγικής της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων και τον προσδιορισμό περαιτέρω συγκεκριμένων δράσεων (COM(2017)728final).

¹⁵ COM(2017) 753 final.

Από την αξιολόγηση διαπιστώθηκε ότι το πλαίσιο συνέβαλε σε πιο περιορισμένο βαθμό στην ενσωμάτωση της ένταξης των Ρομά στα νομικά μέσα, στα μέσα πολιτικής και στα χρηματοδοτικά μέσα σε εθνικό επίπεδο. Οι περισσότερες εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά δεν συνδέονται επαρκώς με τις δημόσιες πολιτικές. Μείζον εμπόδιο αποτελεί η περιορισμένη επιρροή των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά στις διαδικασίες σχεδιασμού, εφαρμογής και λήψης αποφάσεων των γενικών πολιτικών.

3.4. Αποδοτικότητα

Κατά την ανάλυση της αποδοτικότητας αξιολογείται η σχέση μεταξύ των πόρων που χρησιμοποιούνται σε μια παρέμβαση και των αλλαγών που επιτυγχάνονται. Η αξιολόγηση επικεντρώθηκε στην αποδοτικότητα της παρακολούθησης και της υποβολής εκθέσεων και στο πλαίσιο αυτής επιχειρήθηκε η εκτίμηση του κόστους και των οφελών βάσει του πλαισίου της ΕΕ και των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά.

Όσον αφορά τα συστήματα παρακολούθησης και υποβολής εκθέσεων, η αποδοτικότητα κρίθηκε περιορισμένη. Η ανάπτυξη μέσων παρακολούθησης έγινε σταδιακά. Στο πλαίσιο της σύστασης του Συμβουλίου του 2013, καθιερώθηκε η υποβολή ολοκληρωμένων εκθέσεων από τα κράτη μέλη, αν και μόλις από το 2016.¹⁶ Αυτή η υποβολή εκθέσεων, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις των κρατών μελών, επικεντρώνεται πρωτίστως σε μέτρα ενσωμάτωσης, και όχι σε δείκτες αποτελεσμάτων οι οποίοι θα καθιστούσαν δυνατή τη μέτρηση της συνολικής αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων. Στην αξιολόγηση διαπιστώνεται ότι το ηλεκτρονικό εργαλείο υποβολής εκθέσεων που παρέχεται από την Επιτροπή για την υποβολή εκθέσεων από το εθνικό στο ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελεί θετικό βήμα προς την κατεύθυνση της μάθησης σε θέματα πολιτικής και της διαφάνειας, αλλά εξακολουθεί να παρουσιάζει αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν (βλέπε ενότητα 4.5.). Η ανεξάρτητη παρακολούθηση διασφαλίζεται μέσω ερευνών οι οποίες χρηματοδοτούνται από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA) και τον Μηχανισμό Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ) και οι οποίες καθιστούν δυνατή την παρακολούθηση της προόδου με την πάροδο του χρόνου. Από το 2017 η Επιτροπή εφαρμόζει πιλοτικό έργο για την παρακολούθηση της υλοποίησης των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά από συντονισμένους συνασπισμούς της κοινωνίας των πολιτών¹⁷.

Στην αξιολόγηση δηλώνεται ότι το κόστος και τα οφέλη δεν κατέστη δυνατό να προσδιοριστούν ποσοτικά, να αξιολογηθούν και να αποδοθούν με βεβαιότητα στο πλαίσιο. Ενώ το κόστος είναι βραχυπρόθεσμο, τα δυνητικά οφέλη, στην πλειονότητά τους, είναι μακροπρόθεσμα και δεν μπορούν να υλοποιηθούν μέχρι το 2020. Σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, η πρόοδος που σημειώνεται στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της στέγασης και της υγείας όχι μόνο θα μειώσει τη φτώχεια μεταξύ των Ρομά, αλλά θα αποφέρει επίσης δημοσιονομικά οφέλη όπως εισφορές στον προϋπολογισμό της κυβέρνησης ή θα έχει αντίκτυπο στη χρήση των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (μείωση της χρησιμοποίησης κοινωνικών παροχών). Η ένταξη των Ρομά θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο στην αγορά εργασίας (βελτίωση της αποδοτικότητας μέσω της μείωσης των ελλείψεων εργατικού δυναμικού και δεξιοτήτων) και στην οικονομία, συμπεριλαμβανομένου του ΑΕΠ.

3.5. Προστιθέμενη αξία της ΕΕ

Κατά την ανάλυση της προστιθέμενης αξίας της ΕΕ αναζητούνται αλλαγές οι οποίες προκύπτουν από το πλαίσιο και βαίνουν πέραν εκείνων που θα μπορούσαν ευλόγως να

¹⁶ 2017 στην περιοχή της διεύθυνσης

¹⁷ <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor>. Μια παρόμοια διαδικασία χρηματοδοτείται επίσης από τον ΜΠΒ.

αναμένονται από την ανάληψη δράσης από μεμονωμένους ενδιαφερόμενους φορείς ή από τη μη ανάληψη δράσης. **Η προστιθέμενη αξία της ΕΕ αξιολογήθηκε ως θετική.** Στην αξιολόγηση παρατηρείται ότι η δράση της ΕΕ έχει παράσχει προστιθέμενη αξία στις εθνικές πολιτικές για τους Ρομά και στην εφαρμογή τους μέσω της πολιτικής και οικονομικής διάστασης και της διάστασης της διακυβέρνησης.

Πλαίσιο 2: Προστιθέμενη αξία της ΕΕ

Σε πολιτικό επίπεδο

- Υψηλή θέση της ένταξης των Ρομά στο θεματολόγιο της ΕΕ και στα εθνικά θεματολόγια
- Εστίαση σε θέματα που αφορούν τους Ρομά ακόμη και σε χώρες με μικρότερους πληθυσμούς Ρομά

Σε επίπεδο διακυβέρνησης

- Ανάπτυξη δομών για την ένταξη των Ρομά
- Σταθερότητα χάρη στον πολυετή χαρακτήρα της δράσης της ΕΕ
- Πλαίσιο κατευθύνσεων πολιτικής, παρακολούθησης και υποβολής εκθέσεων για λογοδοσία και διαφάνεια
- Ευκαιρίες για αμοιβαίες ανταλλαγές και συνεργασία
- Ολοκληρωμένη προσέγγιση

Σε οικονομικό επίπεδο

- Στήριξη από τα ΕΔΕΤ και τον ΜΠΒ για την υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά

Στην αξιολόγηση διαπιστώνεται ότι χωρίς το πλαίσιο της ΕΕ, τα θέματα των Ρομά θα τύγχαναν λιγότερης προσοχής στο θεματολόγιο πολιτικής της ΕΕ. Σε ορισμένες χώρες, οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά ενδέχεται να έπαυαν να υπάρχουν· σε άλλες, μπορεί να αποδυναμώνονταν περαιτέρω μειώνοντας την πολιτική δέσμευση για την ένταξη των Ρομά. Η λήξη του πλαισίου θα οδηγούσε σε πιο περιορισμένη και χαλαρότερη παρακολούθηση και υποβολή εκθέσεων. Ορισμένες τρέχουσες εθνικές πολιτικές και στοχευμένες δομές θα έπαυαν να υφίστανται ή θα καθίσταντο λιγότερο λειτουργικές και περισσότερο συμβολικές. Σύμφωνα με την αξιολόγηση **απαιτείται περισσότερος χρόνος για την εδραίωση των δομών εργασίας και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας και του μακροπρόθεσμου αντίκτυπου των πολιτικών.** Είναι απαραίτητο να συνεχιστούν και να βελτιωθούν οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά που καθοδηγούνται από ένα κοινό πλαίσιο. Παρότι κατά το αρχικό στάδιο επιτεύχθηκαν ορισμένα απτά, αν και ανεπαρκή, αποτελέσματα, η αξιολόγηση προτείνει ότι πρέπει τώρα η συνολική διαδικασία να ενισχυθεί και να επικεντρωθεί καλύτερα στους στόχους, με έμφαση στη βελτίωση της πολιτικής δέσμευσης, στον καθορισμό ειδικών μετρήσιμων στόχων και αυστηρής παρακολούθησης και στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή με την υποστήριξη επαρκούς χρηματοδότησης και συστημάτων συμμετοχικής διακυβέρνησης.

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΓΜΑΤΑ

Από την αξιολόγηση προέκυψε ότι το πλαίσιο έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη ενωσιακών και εθνικών μέσων και δομών με στόχο την προώθηση της ένταξης των Ρομά, αλλά η φιλοδοξία για «εξάλειψη του αποκλεισμού των Ρομά» δεν έχει εκπληρωθεί. Τόσο τα αποτελέσματα της αξιολόγησης όσο και οι προηγούμενες ετήσιες εκτιμήσεις που πραγματοποιήθηκαν από την Επιτροπή κατά την υλοποίηση του ΕΣΕΡ υποδεικνύουν τις βασικές προτεραιότητες που πρέπει να εξεταστούν. Σ' αυτές περιλαμβάνεται η ανάγκη για καλύτερη ενσωμάτωση, σαφή εστίαση στην καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού, βελτίωση της συνεργασίας με τους Ρομά και της συμμετοχής τους, συνεκτίμηση της πολυμορφίας μεταξύ των Ρομά (με έμφαση στις γυναίκες, στους νέους και στα παιδιά Ρομά), καθώς και καλύτερο καθορισμό στόχων, συλλογή δεδομένων και υποβολή εκθέσεων για την προώθηση της μάθησης σε θέματα πολιτικής¹⁸.

4.1. Συνδυασμός της αποτελεσματικής ενσωμάτωσης και της στόχευσης των Ρομά για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, το πλαίσιο της ΕΕ και οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά (ΕΣΕΡ) θα πρέπει να κινητοποιηθούν αποτελεσματικότερα ώστε να διασφαλιστεί ότι οι ανάγκες των Ρομά αντικατοπτρίζονται στις γενικές πολιτικές. Για να γίνει η ένταξη των Ρομά πραγματικότητα, οι γενικές πολιτικές πρέπει να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Οι περισσότερες τρέχουσες πολιτικές που αποσκοπούν στην ένταξη των Ρομά στερούνται συστημικής προοπτικής. Η αξιολόγηση διαπιστώνει ότι **οι εθνικές αρχές θα πρέπει να εφαρμόσουν διττή στρατηγική με σκοπό την άρση των αποκλεισμών όσον αφορά την πρόσβαση σε γενικές υπηρεσίες και την παροχή στοχευμένων προγραμμάτων για τα πλέον ευάλωτα άτομα**. Στις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά θα πρέπει να εκτίθενται λεπτομερώς οι τρόποι με τους οποίους μπορούν να συμπεριληφθούν περαιτέρω οι Ρομά στις πολιτικές για την εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία και τη στέγαση, καθώς και τα συγκεκριμένα μέτρα που θα αναπτυχθούν για την αντιμετώπιση ειδικών μειονεκτημάτων και τη διασφάλιση αποτελεσματικής ισότιμης πρόσβασης στους διάφορους τομείς. Για τον σκοπό αυτόν, τα κράτη μέλη θα πρέπει να αξιοποιήσουν πλήρως την επενδυτική προτεραιότητα για την ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων όπως οι Ρομά και άλλες σχετικές επενδυτικές προτεραιότητες.

Σχετικά με το θέμα αυτό, όσον αφορά τους κανονισμούς για τα ΕΔΕΤ μετά το 2020, η Επιτροπή πρότεινε να ενισχυθεί η σύνδεση μεταξύ των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά και της χρηματοδότησης της ΕΕ, διατηρώντας τον ειδικό στόχο για κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων όπως οι Ρομά και επιτρέποντας τη χρήση των ταμείων μόνον εφόσον συνδέονται με ενισχυμένους θεματικούς αναγκαίους πρόσφορους όρους που περιλαμβάνουν απαιτήσεις για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά¹⁹:

- μέτρα για την επίσπευση της ένταξης των Ρομά και την πρόληψη και εξάλειψη του διαχωρισμού·
- συνεκτίμηση της διάστασης του φύλου και της κατάστασης των νέων Ρομά·
- καθορισμός βασικών και μετρήσιμων ορόσημων και στόχων·

¹⁸ Βλ. Παράρτημα για πίνακα με σύνοψη εκτίμησης κατά κριτήριο αξιολόγησης

¹⁹ https://ec.europa.eu/commission/publications/investing-people_el για την πρόταση της Επιτροπής σχετικά με το ΕΚΤ της 30/5/2018· https://ec.europa.eu/commission/publications/regional-development-and-cohesion_el για την πρόταση της Επιτροπής σχετικά με τον κανονισμό κοινών διατάξεων της 29/5/2018.

- ρυθμίσεις για την παρακολούθηση, την αξιολόγηση και την επανεξέταση·
- ρυθμίσεις για την ενσωμάτωση μέτρων για την ένταξη των Ρομά σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο·
- ρυθμίσεις ώστε να διασφαλίζεται ότι ο σχεδιασμός, η εφαρμογή, η παρακολούθηση και η επανεξέταση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά διενεργούνται σε στενή συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών των Ρομά και όλους τους άλλους σχετικούς ενδιαφερομένους, μεταξύ άλλων και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η ένταξη των Ρομά περιλαμβάνεται επίσης στις θεματικές προτεραιότητες για τη μελλοντική παροχή βοήθειας στην περιοχή διεύρυνσης στο πλαίσιο του ΜΠΒ III.

Επίσης σε επίπεδο ΕΕ, η αξιολόγηση υποδεικνύει ότι θα πρέπει να ενισχυθεί η συνεκτικότητα μεταξύ του πλαισίου και άλλων πολιτικών. Θα πρέπει να επιταχυνθεί η σύνδεση των προτεραιοτήτων πολιτικής (με την προώθηση, αφενός, της διαρθρωτικής μεταρρύθμισης χωρίς αποκλεισμούς στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου και της πολιτικής για τη διεύρυνση και, αφετέρου, στοχευμένων πολιτικών στο πλαίσιο των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά) με τη χρηματοδότηση της ΕΕ. Η Επιτροπή θα μπορούσε να διερευνήσει περαιτέρω δυνατότητες για να τεθεί η καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού ως προϋπόθεση για τη λήψη χρηματοδότησης, ενώ παράλληλα και να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι **συνέργειες μεταξύ των στόχων ένταξης των Ρομά και σημαντικών προσπαθειών πολιτικής σε ενωσιακό και διεθνές επίπεδο**, όπως ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων και το θεματολόγιο των Ηνωμένων Εθνών τη βιώσιμη ανάπτυξη με ορίζοντα το 2030 που αποτελούν έναν άλλο μηχανισμό του οποίου θα πρέπει να εξεταστεί η πλήρης χρήση.

4.2. Αυξημένη έμφαση στην καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού

Από την αξιολόγηση διαπιστώθηκε ότι η έλλειψη ειδικού στόχου για την απαγόρευση των διακρίσεων και στοχευμένων στρατηγικών και δράσης για την καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού ήταν μία από τις κυριότερες αδυναμίες. Παρότι οι διακρίσεις και ο κοινωνικός αποκλεισμός αλληλοενισχύονται και κάθε Ρομά μπορεί να εκτεθεί σε διακρίσεις, δεν βιώνουν όλοι κοινωνικό αποκλεισμό.

Έχουν ήδη καταβληθεί ορισμένες προσπάθειες για τη διόρθωση αυτής της αδυναμίας: Ο αντιαθιγγανισμός αποτελεί αντικείμενο παρακολούθησης βάσει της οδηγίας για τη φυλετική ισότητα²⁰ και η απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας²¹, και την παρακολούθηση της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο καλύπτουν τον αντιαθιγγανισμό και στο πλαίσιο αυτό συμμετέχουν ΜΚΟ των Ρομά²². Η καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού τέθηκε ως προτεραιότητα σε προσκλήσεις υποβολής προτάσεων στο πλαίσιο του προγράμματος «Rights, Citizenship and Equality» και του έργου «Roma Civil Monitor», σε συζητήσεις μεταξύ ενδιαφερομένων, όπως η ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την ένταξη των Ρομά ή η

²⁰ Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000 για την εφαρμογή της αρχής της ισότιμης μεταχείρισης μεταξύ ατόμων ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, ΕΕ L 180, της 19.7.2000, σ. 22–26.

²¹ Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκφράσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, ΕΕ L 328, της 6.12.2008, σ. 55–58.

²² http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300

ομάδα υψηλού επιπέδου για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας²³ καθώς και στο ερευνητικό έργο του FRA²⁴.

Στην αξιολόγηση προτείνεται **τα κράτη μέλη να ενθαρρυνθούν να εφαρμόσουν περισσότερα μέτρα για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους και του αντιαθιγγανισμού**, π.χ. σύμφωνα με την αξιολόγηση στις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά (ΕΡΕΣ) θα πρέπει να συμπεριληφθούν στοχευμένα μέτρα που θα αποσκοπούν στην πρόληψη και την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους με κίνητρο τις προκαταλήψεις, της ρητορικής μίσους και του στιγματισμού που προκαλεί ο αντιαθιγγανισμός (όπως η επικαιροποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η ανάπτυξη διεθνотικών κοινοτήτων, η παροχή κατάρτισης για την ευαισθητοποίηση των εργοδοτών, των εκπαιδευτικών αρχών, των υγειονομικών αρχών και των αρχών στέγασης, καθώς και των αστυνομικών αρχών, των εισαγγελέων και των δικαστών). Απαιτούνται συστηματικές προσπάθειες ώστε να διασφαλιστεί ότι τα κονδύλια της ΕΕ δεν υποστηρίζουν πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις. Η αμοιβαία μάθηση και συνεργασία μεταξύ των δημόσιων αρχών, της κοινωνίας των πολιτών, μέσων ενημέρωσης και των φορέων ισότητας θα πρέπει να καλύπτει την παρακολούθηση και την καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού. Τα εθνικά σημεία επαφής για τους Ρομά θα πρέπει να εξασφαλίζουν τη συμμετοχή των φορέων ισότητας κατά την κατάρτιση σχεδίων δράσης για την καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού, του ρατσισμού και των διακρίσεων στο πλαίσιο των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά.

Η αξιολόγηση προβάλλει την άποψη ότι η καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού θα πρέπει να αποτελέσει χωριστό τομέα προτεραιότητας του πλαισίου με έναν ειδικό στόχο απαγόρευσης των διακρίσεων παράλληλα με τους τέσσερις στόχους ένταξης των Ρομά. Συγχρόνως, θα πρέπει επίσης να συνεχίσει να αποτελεί οριζόντια προτεραιότητα με ειδικούς στόχους σε καθέναν από τους τέσσερις τομείς πολιτικής. **Η σαφέστερη εστίαση στην καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού και των διακρίσεων θα πρέπει να συμπληρώσει και όχι να αντικαταστήσει την προσέγγιση ένταξης.** Με τον τρόπο αυτόν θα μπορούσε, αφενός, να ενισχυθεί η επιβολή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων και των εγκλημάτων μίσους και, αφετέρου, να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των πολιτικών κοινωνικής ένταξης.

4.3. Εταιρική σχέση

Από την αξιολόγηση διαπιστώθηκε ότι εφαρμόζονται μεν μηχανισμοί διακυβέρνησης σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, αλλά η λειτουργία τους είναι ακόμη περιορισμένη. Γενικά, οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά δεν συνδέονται αποτελεσματικά με τις γενικές πολιτικές διότι δεν περιλαμβάνουν τους βασικούς τομείς και τους ενδιαφερόμενους φορείς με συνεκτικό τρόπο. Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών έχει προωθηθεί σε όλα τα στάδια της ευρωπαϊκής πολυεπίπεδης διακυβέρνησης. Ωστόσο, οι Ρομά εξακολουθούν να έχουν μόνο περιορισμένες ευκαιρίες πραγματικής συμμετοχής στον πολιτικό βίο και σε όλα τα στάδια της διαδικασίας χάραξης πολιτικής. Για την ενίσχυση του πλαισίου και των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά απαιτείται ενίσχυση της θέσης και ανάπτυξη ικανοτήτων των Ρομά, της κοινωνίας των πολιτών, των εθνικών αρχών, και ειδικότερα των εθνικών σημείων επαφής για τους Ρομά και των τοπικών κυβερνήσεων.

²³ http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?&item_id=51025

²⁴ FRA 2018, Ένα πρόβλημα που δεν έχει λυθεί: ο αντιαθιγγανισμός ως εμπόδιο για την ένταξη των Ρομά.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ενίσχυση της θέσης και η συμμετοχή των Ρομά, χρειάζεται να ενθαρρυνθεί η λήψη ειδικών μέτρων για την ενίσχυση της φωνής των Ρομά στη διαδικασία χάραξης πολιτικής. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται τα εξής:

- πολιτική συμμετοχή μέσω της ανάληψης δράσης σε επίπεδο κοινοτήτων·
- προώθηση της συμμετοχής των Ρομά σε επαγγέλματα στα οποία υποεκπροσωπούνται·
- προώθηση ορθών πρακτικών συνεργασίας μεταξύ Ρομά και μη Ρομά·
- υποστήριξη της συνεργασίας των Ρομά με τις τοπικές αρχές και την κοινωνία των πολιτών.

Η ισότητα των φύλων πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την προώθηση της αποτελεσματικότερης συμμετοχής των Ρομά σε όλα τα επίπεδα.

Η αξιολόγηση υποδεικνύει ότι **η ενίσχυση της θέσης και η ανάπτυξη ικανοτήτων της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και υπέρ των Ρομά** είναι καίριας σημασίας όχι μόνον όσον αφορά την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στους Ρομά, αλλά και στην ανάπτυξη πολιτικής και ως ανεξάρτητων φορέων εποπτείας. Θα πρέπει να διασφαλιστεί η συνεχής και συντονισμένη συμμετοχή των πολιτών στην παρακολούθηση της εφαρμογής. Η συμμετοχή τους στον σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην παρακολούθηση γενικών πολιτικών θα πρέπει επίσης να υποστηριχθεί σε εθνικό επίπεδο, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι πολιτικές προσεγγίζουν τους Ρομά. Για τον σκοπό αυτόν, χρειάζεται να υποστηριχθούν οι συνέργειες και η συνεργασία μεταξύ των ΜΚΟ των Ρομά και των κοινών ΜΚΟ.

Τα εθνικά σημεία επαφής για τους Ρομά θα πρέπει να ενισχυθούν όσον αφορά την εντολή, τη θεσμική ικανότητα, τους ανθρώπινους πόρους και τον προϋπολογισμό τους. Θα πρέπει να καταστούν αποτελεσματικοί υπέρμαχοι της ενσωμάτωσης του θέματος της ένταξης των Ρομά σε όλους τους σχετικούς τομείς πολιτικής και να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή βασικών υπηρεσιών σε εθνικό επίπεδο. Για τον σκοπό αυτόν, θα πρέπει:

- να διασφαλίσουν διαρκή διάλογο με όλες τις υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την ένταξη των Ρομά·
- να εργάζονται σε στενό συντονισμό με τις διαχειριστικές αρχές·
- να συνεργάζονται με περιφερειακούς και τοπικούς φορείς·
- να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή όλων των σχετικών φορέων στην εποπτεία των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά και των σχετικών πολιτικών για την ένταξη των Ρομά και την καταπολέμηση των διακρίσεων·
- να ενισχύσουν το σύστημα διαβούλευσης και διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών των Ρομά, καθώς και τη συμμετοχή της στην παρακολούθηση, την αξιολόγηση και την υποβολή εκθέσεων σχετικά με την εφαρμογή.

Οι τοπικές κυβερνήσεις συχνά δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και εμπειρογνώσια όσον αφορά την καταπολέμηση των διακρίσεων και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Τα κονδύλια της ΕΕ θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό για την ανάπτυξη τοπικών ικανοτήτων και την προώθηση της ανάπτυξης, της εφαρμογής και της παρακολούθησης τοπικών στρατηγικών. Η εξασφάλιση της συμμετοχής των κοινοτήτων Ρομά σε πρωτοβουλίες που τις αφορούν και η ανάπτυξη των ικανοτήτων τους ώστε να αναλάβουν ηγετικό ρόλο σε τέτοιου είδους έργα βελτιώνει την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των κονδυλίων της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά και συμβάλλει στην ενίσχυση της θέσης των ατόμων που συνήθως αποκαλούνται «ομάδα-στόχος»²⁵.

²⁵ Το πρόγραμμα ROMACT και το έργο του FRA «Τοπική δράση για την κοινωνική ένταξη των Ρομά» (LERI) αποτελούν παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο οι μέθοδοι συμμετοχικής δράσης μπορούν να

4.4. Συνεκτίμηση της πολυμορφίας μεταξύ των Ρομά

Από την αξιολόγηση διαπιστώθηκε ότι το πλαίσιο της ΕΕ διέθετε περιορισμένη ικανότητα συνεκτίμησης της πολυμορφίας μεταξύ των Ρομά. Η **διάσταση του φύλου** κρίθηκε αδύναμη, καθώς μόνον ορισμένες εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά λαμβάνουν υπόψη την ιδιαίτερη και ευάλωτη θέση των γυναικών. Μια **προσέγγιση με ευαισθησία προς το παιδί** θα απαιτούσε πιο ολοκληρωμένες στρατηγικές για την κάλυψη των αναγκών των παιδιών ταυτόχρονα στις πολιτικές για την εκπαίδευση, την υγεία και τη στέγαση, καθώς και στο πλαίσιο της προστασίας των παιδιών. Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με ευαισθησία στα παιδιά και με την αντιμετώπιση της διάστασης του φύλου εξακολουθεί να αποτελεί ανάγκη. Οι πολλαπλές και διατομεακές διακρίσεις σπανίως αντιμετωπίζονται.

Παρότι σημαντικό έναυσμα για τη δρομολόγηση του πλαισίου της ΕΕ αποτέλεσε η κινητικότητα εντός της ΕΕ κατόπιν της διεύρυνσης, στο πλαίσιο και στις περισσότερες εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά δεν λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των Ρομά που μετακινούνται εντός της ΕΕ, των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών Ρομά. Η κάλυψη των αναγκών αυτών θα απαιτούσε τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων και την εφαρμογή πρακτικών που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η αξιολόγηση δείχνει ότι οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν καλύτερα τις ανάγκες ειδικών ομάδων και την πολυμορφία των συνθηκών που χαρακτηρίζουν το φάσμα του πληθυσμού των Ρομά. Οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά θα πρέπει να περιλαμβάνουν συγκεκριμένους στόχους και δείκτες για την κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών των ευάλωτων ομάδων σε καθέναν από τους βασικούς τομείς. Στις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά θα πρέπει να προσδιορίζεται η ομάδα-στόχος μεταξύ των Ρομά στην οποία απευθύνονται τα κύρια μέτρα ένταξης, λαμβανομένης παράλληλα υπόψη της οδηγίας για τα δικαιώματα των πολιτών²⁶.

4.5. Καθορισμός στόχων, συλλογή δεδομένων παρακολούθηση και υποβολή εκθέσεων για τη διευκόλυνση της μάθησης σε θέματα πολιτικής

Σύμφωνα με την αξιολόγηση, η συμπλήρωση των τεσσάρων τομέων προτεραιότητας με έμφαση στην καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντιαθιγγανισμού τόσο ως οριζόντιας απαίτησης όσο και ως χωριστού τομέα, καθώς και ο προσδιορισμός **διαφόρων ατομικά προσαρμόσιμων στόχων ένταξης των Ρομά που συνοδεύονται από επιμέρους στόχους και δείκτες** θα βελτιώναν την αποτελεσματικότητα και τη συνάφεια του πλαισίου. Θα μπορούσαν να επιλεγούν ειδικοί ανά χώρα δείκτες από έναν αναλυτικό κατάλογο προαιρετικών στόχων και δεικτών ανά τομέα (διαφοροποιημένοι στόχοι σε ένα κοινό πλαίσιο). Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να επικαιροποιήσουν τους στόχους τους και να θέσουν προτεραιότητες ανάλογα με τις εθνικές τους συνθήκες με βάση τα σχετικά δεδομένα. Μια ευέλικτη αλλά τυποποιημένη δέσμη σκοπών και στόχων μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη συνεκτίμηση της πολυμορφίας που χαρακτηρίζει τον πληθυσμό των Ρομά. Ένα ευέλικτο πλαίσιο δεικτών θα καθιστούσε δυνατή την προσαρμογή της κοινής δέσμης στόχων των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά στις εθνικές προτεραιότητες, καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά με διάφορους τρόπους:

διευκολύνουν τις τοπικές συμπράξεις και να οικοδομήσουν τη συνοχή σε τοπικό επίπεδο. <http://coe-romact.org/>, <http://fra.europa.eu/en/project/2015/local-engagement-roma-inclusion-leri-multi-annual-roma-programme>

²⁶ 2004/38/EK.

- Οι σκοποί των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά πρέπει να προσδιορίζονται και να αναλύονται, καθώς και να περιλαμβάνουν στόχους προσαρμοσμένους στις εθνικές συνθήκες σε σχέση με υποτομείς.
- Στους σκοπούς θα πρέπει να καθορίζονται ειδικοί και ποσοτικά και χρονικά προσδιορισμένοι στόχοι σε κάθε τομέα οι οποίοι θα αναλύονται ανάλογα με την κατάσταση που επικρατεί στην εκάστοτε χώρα.
- Οι στόχοι θα πρέπει να καθορίζονται σε απόλυτους όρους προκειμένου να αντικατοπτρίζεται η βελτίωση της κατάστασης των Ρομά, καθώς και σε σχετικούς όρους σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό με σκοπό τη μείωση του χάσματος.
- Στους στόχους θα πρέπει να περιλαμβάνονται οι ανισότητες μεταξύ των φύλων και οι ιδιαίτερες ανάγκες ομάδων.
- Στις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά θα πρέπει καθορίζεται η υποβολή εκθέσεων σχετικά με τους αντίστοιχους στόχους τους και να δίνεται προσοχή στις διασυνδέσεις μεταξύ στόχων σε βασικούς τομείς.

Η αξιολόγηση δείχνει ότι **τα συστήματα συλλογής δεδομένων, παρακολούθησης και υποβολής εκθέσεων θα πρέπει να ενισχυθούν**. Η έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων με ανάλυση κατά εθνοτική καταγωγή και η έλλειψη μηχανισμών διαφάνειας και λογοδοσίας αποτελούν βασικές προκλήσεις οι οποίες καθιστούν δύσκολη και αναξιόπιστη τη διαδικασία παρακολούθησης. Αυτό δυσχεραίνει τη μέτρηση της προόδου. Το σύστημα παρακολούθησης και υποβολής εκθέσεων των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά θα πρέπει να παρέχει πληροφορίες σε επίπεδο πολιτικής και προγραμμάτων, πληροφορίες σχετικά με συγκεκριμένες στοχευμένες δράσεις και δράσεις για την προώθηση γενικών πολιτικών χωρίς αποκλεισμούς. Η διαθεσιμότητα και η ανάλυση δεδομένων θα πρέπει να βελτιωθούν προκειμένου να διασφαλιστεί η ύπαρξη κατάλληλων δεδομένων για την παρακολούθηση της εφαρμογής, των επιτευγμάτων και της αποδοτικότητας. Η συλλογή δεδομένων, η υποβολή εκθέσεων και η ανάλυση για την παρακολούθηση της προόδου θα πρέπει να αναπτυχθούν με την υποστήριξη του FRA και με την παροχή τεχνικής βοήθειας στις εθνικές αρχές²⁷ προκειμένου να διευκολυνθεί η τεκμηριωμένη μάθηση σε θέματα πολιτικής. Θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ποιοτικά δεδομένα για την τοποθέτηση των ποσοτικών δεικτών εντός πλαισίου και για την καλύτερη κατανόηση των ειδικών παραγόντων που συμβάλλουν στην επιτυχία ή την αποτυχία μεμονωμένων παρεμβάσεων.

Η βελτίωση της υποβολής εκθέσεων σε εθνικό επίπεδο υπό τον συντονισμό των εθνικών σημείων επαφής για τους Ρομά και η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην παρακολούθηση μπορούν να συμβάλουν στη συστηματοποίηση των γνώσεων και στην τεκμηρίωση των υφιστάμενων εμπειριών, η οποία μπορεί να ενισχύσει την αμοιβαία μάθηση και τη μεταφορά πολιτικών.

4.6. Να αυξηθεί η φιλοδοξία όσον αφορά την πρόοδο κατά τη διάρκεια της προενταξιακής φάσης

Η αξιολόγηση συμπεριέλαβε επίσης χώρες σε προενταξιακή φάση και τα αποτελέσματα δείχνουν τη σημασία των φιλόδοξων στόχων για την ένταξη των Ρομά κατά το προενταξιακό στάδιο. Ως εκ τούτου, η προώθηση της ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία και τη στέγαση συμπεριλήφθηκε στη διαδικασία διεύρυνσης. Όλες οι χώρες της διεύρυνσης ενέκριναν εθνική στρατηγική για την ένταξη των Ρομά, όρισαν εθνικά σημεία επαφής για τους Ρομά και έθεσαν σε εφαρμογή ένα σύστημα ετήσιας υποβολής εκθέσεων παρόμοιο με αυτό των κρατών μελών. Ακόμη και αν έχει

²⁷

Ισχύει επίσης και για τις υποψήφιες χώρες με καθεστώς παρατηρητή

επιτευχθεί πρόοδος, πρέπει να γίνουν ακόμη πολλά για τις προκλήσεις που προσδιορίζονται ανωτέρω.

5. Συμπεράσματα

Ο αποκλεισμός και οι διακρίσεις σε βάρος των Ρομά υπάρχουν εδώ και αιώνες. Για την καταπολέμησή τους απαιτείται η ανάληψη μακροπρόθεσμων δεσμεύσεων και η υιοθέτηση ολοκληρωμένης προσέγγισης. Οι διαρθρωτικές αλλαγές απαιτούν χρόνο και ο πραγματικός αντίκτυπος μπορεί να καταστεί ορατός έπειτα από τουλάχιστον μία γενιά.

Η αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020 έδειξε ότι το πλαίσιο της ΕΕ αποτελεί την έναρξη μιας διαδικασίας η οποία, παρά τους πολυάριθμους περιορισμούς και λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτατη συζήτηση που γίνεται για το θέμα, έχει να επιδείξει θετικά αποτελέσματα και μια αρχή αλλαγής στις τάσεις. Εντούτοις η αξιολόγηση υποδεικνύει επίσης ότι μπορούν να γίνουν περαιτέρω βήματα ώστε να υπάρξει προσέγγιση στην επίτευξη των στόχων.

Παράρτημα 1

Πίνακας 1 Περίληψη της εκτίμησης ανά κριτήριο αξιολόγησης

Κριτήριο αξιολόγησης	Συνολική εκτίμηση	Αναλυτική εκτίμηση
ΣΥΝΑΦΕΙΑ	Θετική με περιορισμούς	4 τομείς προτεραιότητας ήταν και παραμένουν καίριας σημασίας
		Ορισμένες ελλείψεις στον αρχικό σχεδιασμό
		Θετική όσον αφορά την ισότητα μεταξύ Ρομά και μη Ρομά
		Αρνητική λόγω μη στόχευσης ειδικών υποομάδων μεταξύ των Ρομά
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	Περιορισμένη όσον αφορά την πρόοδο ως προς την επίτευξη των στόχων ένταξης των Ρομά	Κάποια πρόοδος ως προς την επίτευξη του στόχου για την εκπαίδευση
		Καμία πρόοδος ως προς την επίτευξη του στόχου για την απασχόληση
		Περιορισμένη πρόοδος ως προς την επίτευξη του στόχου για την υγεία
		Καμία πρόοδος ως προς την επίτευξη του στόχου για τη στέγαση
	Θετική όσον αφορά τον συντονισμό	Θετική όσον αφορά τη διακυβέρνηση σε επίπεδο ΕΕ
		Θετική σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο όσον αφορά την προώθηση του συντονισμού
		Περιορισμένη εναρμόνιση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά και των ικανοτήτων των εθνικών σημείων επαφής για τους Ρομά παρά την ύπαρξη ορισμένων βελτιώσεων
		Θετική σε επίπεδο ΕΕ
ΣΥΝΟΧΗ	Θετική σε επίπεδο ΕΕ	Συνοχή μεταξύ του πλαισίου της ΕΕ και διαφόρων μέσων πολιτικής, μέσω χρηματοδότησης και νομικών μέσων της ΕΕ (Ευρώπη 2020, ΕΔΕΤ, νομοθεσία κατά των διακρίσεων, διεύρυνση)
		Μεταβλητός βαθμός ενσωμάτωσης σε άλλα μέσα πολιτικής (ανεπαρκής π.χ. στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων ή των εγγυήσεων για τη νεολαία)
	Περιορισμένη σε εθνικό επίπεδο	Ανεπαρκής ενσωμάτωση στις εθνικές δημόσιες πολιτικές
		Οι εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά συνέβαλαν στην καταπολέμηση των διακρίσεων, της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους σε ορισμένα κράτη μέλη, ενώ η συμβολή τους υπήρξε ελάχιστη σε άλλα κράτη μέλη
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ	Περιορισμένη όσον αφορά τα συστήματα υποβολής εκθέσεων και παρακολούθησης	Διατέθηκε εθνική χρηματοδότηση στον βαθμό που απαιτείται στο πλαίσιο της συγχρηματοδότησης των ΕΔΕΤ. Περιορισμοί όσον αφορά την υλοποίηση και την εναρμόνιση των ΕΔΕΤ με τους στόχους ένταξης των Ρομά
		Σταδιακά αναπτυσσόμενη υποβολή εκθέσεων, με έμφαση στα μέτρα και όχι στα αποτελέσματα. Αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν
		Συγκρίσιμα δεδομένα για αρκετά κράτη μέλη, αλλά όχι για όλα
	Το κόστος και τα οφέλη δεν κατέστη δυνατό να αξιολογηθούν, να προσδιοριστούν ποσοτικά και να αποδοθούν με βεβαιότητα. Ενώ το κόστος είναι βραχυπρόθεσμο έως μεσοπρόθεσμο, τα δυνητικά οφέλη, στην πλειονότητά τους, είναι μακροπρόθεσμα	Παρακολούθηση από την κοινωνία των πολιτών μέσω συντονισμένων συνασπισμών ΜΚΟ, η οποία εφαρμόζεται ως πιλοτικό έργο από το 2017
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΕ	Θετική	Σε πολιτικό επίπεδο
		Σε επίπεδο διακυβέρνησης
		Σε οικονομικό επίπεδο
		Η περιορισμένη βιωσιμότητα απαιτεί συνεχή δέσμευση της ΕΕ

Κατηγορίες εκτίμησης: πολύ θετική/θετική/περιορισμένη/αρνητική/πολύ αρνητική

¹ COM/2017/0458 final, COM/2016/0424 final, COM/2015/0299 final, COM/2014/0209 final, COM/2013/0454 final